

Мр Јелена Видић, асистент
Правног факултета у Новом Саду

ЗАКОНСКО НАСЛЕЂИВАЊЕ У СРПСКОМ И ЕВРОПСКОМ ПРАВУ

Сажетак: У раду се најпре указује на значај закона као основа позивања на наслеђивање, те се даје приказ појединих чињеница које у наследном праву Србије, као и у наследним правима појединих европских земаља имају важан утицај у заснивању законских наследних редова. Посматрано кроз историју, број ових чињеница био је много већи у односу на данашње време, у којем се, својим значајем нарочито истичу чињеница сродства и брачне везе, као општеусвојене чињенице на којима савремена европска права конструишу законске наследне редове, с тим што поред њих у појединим правима и неке друге чињенице могу имати значаја, попут чињеница неспособности за рад, издржавања од стране оставиоца, заједнице живота са оставиоцем, као и ванбрачне заједнице. Међутим, акценат у раду стављен је управо на утицај најчешћих чињеница у заснивању законских наследних редова у земљама Европе, односно на крвно сродство, као врсту сродства и брачну везу, као и на њихов међусобни однос у оквиру сваког појединог правног поретка. Ово с обзиром да се у законодавствима Европе наведене чињенице на различит начин користе, односно да постоје разлике између појединих права у погледу ширине круга сродника који се могу позивати на наслеђивање, положаја појединих сродника као законских наследника, као и величине њихових наследних делова, при чему се разлике између законодавстава Европе испољавају и по питању наследно-правног положаја брачног друга, но ипак уз уочавање тенденције јачања његовог положаја као законског наследника, присутне у свим земљама Европе, која тенденција у свакој од посматраних земаља кроз поједина законска решења добија своју потврду.

Кључне речи: законско наслеђивање, законски наследни редови, сродство, брачна веза, неспособност за рад, издржавање, заједница живота, ванбрачна заједница.

1. О значају законског наслеђивања

„На половима наследног права стоје супротстављени, с једне стране, тестамент као израз слободе тестирања и с друге стране, нужни део – као његова граница, редуктор и у извесном смислу његова негација.“ Између њих је постављен законски наследни ред као некаква „златна средина“, помирител, чије диспозитивне норме омогућавају постојање слободе тестирања, али и постављају потребу за увођењем нужног дела.¹

Слобода тестирања као резултат цивилизацијске тековине, данас постоји у свим правима. Она представља право које одређеним тестаментарно способним физичким лицима пружа јавни поредак једне државе у погледу садржине њиховог једностраног и непосредног располагања заоставштином за случај смрти, као и у погледу других његових изјава у наредби у вези са сопственом смрћу, коју ова лица могу једнострано изменити и укинути све до тренутка смрти или губитка тестаментарне способности. Из самог постојања слободе тестирања произилази да нужну особину позитивно-правних норми о законском наследном реду представља њихов диспозитиван карактер, што значи да ће до примене законског наследног реда доћи само онда када не постоји тестамент којим је оставилац учинио распоред своје заоставштине, односно када не постоји други основ позивања на наслеђивање.²

И поред неспорног значаја тестаментa као основа позивања на наслеђе, односно чињенице да је законско наслеђивање, како то произилази из претходно наведеног, слабији основ позивања на наслеђивање од тестаментa, његов практични значај у земљама европско-континенталног система права, по правилу је већи, с обзиром да је у овим земљама законско

¹ В. Оливер Б. Антић: *Слобода завештања и нужни део*, докторска дисертација, Београд, 1983., стр. 5. Нужни део представља непосредно ограничење слободе тестирања и подразумева право одређеног круга лица, која увек улазе у круг законских наследника, да по сили закона, дакле, независно од воље тестатора наследе један део заоставштине. Из овога се може закључити да нужно наслеђивање представља такође вид наслеђивања по основу закона, али такав вид наслеђивања који је регулисан императивним нормама.

² Поред закона и тестаментa у појединим правима постоји и уговор о наслеђивању као основ позивања на наслеђе. Међутим, овај уговор је забрањен и у нашем и у већини других права.

наслеђивање правило.³ Наиме, законско наслеђивање је пре свега основно, јер се примењује увек када није искључено, у погледу целе заоставштине или само једног њеног дела, постојањем пуноважног тестаментa као основа позивања на наслеђе, а осим тога оно је и најчешће, јер највећи број људи не чини, путем тестаментa распоред своје имовине за случај смрти, већ оставља да то буде учињено по прописима законског наслеђивања.⁴

Разлози претходно наведени указују на несумњив значај законског наслеђивања, те појединих питања која се могу поставити у вези са законом као основом позивања на наслеђе, међу којима се нарочито истиче питање значаја који савремена европска законодавства придају појединим чињеницама у конструисању законског наслеђивања. Ово с обзиром да основни задатак законодавца у регулисању законског наслеђивања представља управо одређивање наследника, приликом чијег одређивања се законодавства држава морају користити одређеним чињеницама. У данас постојећим позитивним законодавствима правни пореци узимају у обзир различите елементе, односно чињенице приликом формулисања законског наследног реда. Њихов број, посматрано кроз историју био је велики – сродство разних врста, брачна веза, сталешка и верска припадност оставиоца, врста, порекло и квалитет добара која су предмет наслеђивања, ред рођења лица која долазе у обзир да буду наследници, пол наследника и неке друге чињенице. Поједине од ових чињеница, односно елемената служиле су, а поједине од њих служе и данас, али у различитом обиму и разним комбинацијама као елементи на којима поједина европска права заснивају своје законске наследне редове. Од чињеница које изражавају везу извесног лица са оставиоцем, с обзиром на њихов историјски значај, као и узимајући у обзир њихово коришћење у данас постојећим европским правима, посебно се истичу сродство и брачна веза. Несумњиво је да су у данашње време чињеница сродства и брачне везе општеусвојене у свим позитивним правима, али то не значи да споменуте чињенице имају подједнак утицај на законско наслеђивање у свим земљама, с обзиром на постојеће разлике, пре свега у погледу примене сваке од ових чињеница појединачно, а потом и у погледу њиховог међусобног односа унутар сваког појединог правног поретка. Тако, разликују се врсте сродства које могу доћи у обзир приликом формулисања законских наследних редова, обим сродства, односно ширина круга сродника као потенцијалних законских наследника, распоред сродника при законском наслеђивању, те положај појединих сродника

³ „По правилу оставиоци не сачињавају наредбе за случај смрти.“ В. Bartholomeyczik – Schluter. *Erbrecht*, Munchen, 1980., стр. 203., наведено према: Оливер Б. Антић: *Наследно право*, Београд, 2004., стр. 65.

⁴ В. Борислав Благојевић: *Наследно право СФРЈ*, Београд, 1964., стр. 61.

као законских наследника, као и величина њиховог законског наследног дела. Исто тако, ма како било неспорно да чињеница брачне везе представља другу најбитнију чињеницу у конструисању правила законског наслеђивања у свим европским законодавствима, ни положај брачног друга није исти, односно нема подједнак значај у свим правима, пре свега узимајући у обзир круг сродника са којима брачни друг може истовремено конкурисати на наслеђе, те круг оних сродника које брачни друг може искључити из могућности позивања на наслеђивање, као и величину његовог наследног дела у појединим законским наследним редовима.

Осим наведеног, у појединим позитивним правима и чињеница неспособности за рад и издржавања неког лица од стране оставиоца, као и заједнице живота са оставиоцем такође се употребљава при конструисању законског наследног реда. Међутим, наведена чињеница, у малобројним правима у којима постоји нема исти значај, с обзиром да иста може имати самостални или пак само допунски карактер.

Напоменућемо да је у данашње време у правима појединих европских земаља присутна и тенденција признавања наследно-правног значаја, односно утицаја на законско наслеђивање и чињеници ванбрачне заједнице са оставиоцем. Ово с обзиром на то да је правима одређеног броја земаља признато право на законски део и ванбрачном другу различитог пола, под претпоставком испуњења одређених услова, док у другим опет постоји могућност и остваривања права на законски део партнера из хомосексуалне заједнице.

У погледу напред наведеног питања, односно утицаја који имају на правила законског наслеђивања наведене чињенице у законодавствима Европе, посебна пажња је посвећена најпре стању легислативе у Аустрији, Немачкој и Швајцарској, као класичним земљама правне културе и карактеристичним представницима германског правног круга земаља, у Француској, као карактеристичној представници другог начина мишљења и правне културе, односно земљи представници романског правног круга, у Русији, као највећој држави насталој након пада социјализма и државно-правних промена у сада бившем СССР-у, као и у земљама које се налазе у нашем окружењу, попут Грчке, Републике Словеније, Републике Хрватске и БЈР Македоније, при чему у прилог последње наведених земаља говори дуг период заједничког развијања наследног права, као и потреба да се јасно уоче сличности и евентуалне разлике у овим земљама након распада СФРЈ.

2. Сродство и брачна веза као одлучујуће чињенице у формулисању законског наследног реда у српском и европском праву

Сродство представља најстарији, притом и данас још увек најважнији, основни вид везе између оставиоца и лица која долазе у обзир да буду његови законски наследници. Поред крвног и грађанског (адоптивног) сродства, које врсте сродства се у данашње време примењују у позитивним правима европских држава, споменућемо да поједина европска права користе и тазбинско сродство као чињеницу по основу које одређена лица могу полагати право на законско наслеђивање. Међутим, с обзиром да крвно сродство представља основну врсту сродства, коју савремена европска права користе при формулисању законског наследног реда, при чему се у позитивно-правним порецима европских земаља у случају постојања адоптивног сродства наследно-правни положај ових сродника уређује управо полазећи од крвног сродства, те у односу на крвно сродство, то је и акценат у раду стављен првенствено на крвно сродство, као дакле, основну чињеницу уз помоћ које савремени правни пореци конструишу своје законске наследне редове, при чему је учињен и кратак осврт на значај адоптивног сродства у законском наслеђивању у нашем праву и у појединим правима Европе, и то претежно у правима земаља нашег непосредног окружења.

Историјски посматрано, чињеница брачне везе имала је много мањи утицај на формирање законског наследног реда него чињеница крвног сродства. Временом, у даљем развоју права, с општом променом положаја жене у друштву и с променом гледања на њен положај у браку, дошло је до промена и у наследно-правном положају брачног друга. У данашње време са сигурношћу се може рећи да је у правима европских држава квалитативно дејство чињенице брачне везе у области законског наслеђивања изједначено са дејством чињенице крвног сродства, с обзиром да се по основу обе чињенице наслеђује у својину, уз приметну тенденцију све јачег положаја брачног друга у европским правима.

2.1. Сродници и брачни друг као законски наследници првог законског наследног реда

Према позитивним правима Аустрије (односно према Аустријском грађанском законнику)⁵, Швајцарске (односно према Швајцарском грађанском законнику)⁶ и Немачке (односно према Немачком грађанском законнику)⁷ основне чињенице на којима је засновано законско наслеђивање представљају чињенице брачне везе и крвног сродства, које чињенице, како ћемо то видети исти такав значај имају и у осталим земљама Европе.

У напред наведеним земљама, законска правила у погледу наслеђивања потомака као наследника првог законског наследног реда (парентеле, односно колена у Аустрији) су истоветна, с обзиром да је њима предвиђено да се између оставиоцеве деце, која се према законодавствима ових земаља прва позивају на наслеђивање, цела заоставштина (односно остатак заоставштине, када им на наслеђе конкурише и брачни друг) дели на једнаке делове. Даље потомство деце наслеђује по праву представљања,⁸ чија је примена у овом наследном реду неограничена. Међутим, без обзира што су законска правила о наслеђивању деце, односно потомака у наведеним земљама иста, то не мора истовремено значити и да је њихов

⁵ В. <http://www.ibiblio.org/ais/abgb2.htm>. Аустријски грађански законик донет је 1811. године (у даљем тексту АГЗ). Реформа у области законског наслеђивања извршена је Савезним законом од 1. јула 1978. године.

⁶ В. <http://admin.ch/ch/d/sr/c210.html>. Швајцарски грађански законик (у даљем тексту ШГЗ) донет је 1907. године, а ступио је на снагу 1912. године. До реформе у области законског наслеђивања дошло је 1988. године.

⁷ В. <http://recht-in.de/gesetze/>. Немачки грађански законик (у даљем тексту НГЗ) донет је 1896. године.

⁸ Право представљања (*ius representationis*) у правну цивилизацију уведено је 118. Јустинијановом новелом из 543. године и представља једно од основних правила наследног права које је као такво усвојено у свим савременим правима. Принципом представљања као основним принципом законског наслеђивања омогућава се да се у оквиру исте линије у једном наследном реду позову на наслеђе потомци оставиоцевог сродника ближег степена сродства, који из одређеног разлога није постао наследник (уколико сродник оставиоца не може да наследи услед смрти пре оставиоца, неспособности, недостојности или искључења из наслеђа или уколико да негативну наследничку изјаву). Овим правом се могу користити сви оставиочеви потомци, као и његови побочни сродници до границе круга законских наследника у конкретном праву. Тек уколико принцип представљања из неких разлога не може да се примени, примениће се други принцип законског наслеђивања – принцип прираштаја (*ius accrescendi*), који дакле значи да када је право представљања у једној линији неприменљиво, наследни део, који би припао сродницима линије унутар тог наследног реда, прираста наследним деловима осталих сродника тог наследног реда који су у најближем степену сродства са оставиоцем, при чему се мора водити рачуна и о квалитету сродства наследника. Више о праву представљања и прираштаја видети: Оливер Б. Антић: *op. cit.*, стр. 70-76.

наследно-правни положај у свим овим земљама идентичан, с обзиром да он директно зависи од положаја брачног друга, који у споменутом земљама германског правног круга такође улази у први законски наследни ред, те се истовремено са децом оставиоца (односно са њиховим даљим потомцима, уколико има места примени права представљања) позива на наслеђе. Тако, у овом законском наследном реду према правилима АГЗ-а брачни друг уколико конкурише деци, односно њиховим даљим потомцима може наследити $1/3$ заоставштине (деца оставиоца, услед тога деле преостале $2/3$ заоставштине), према НГЗ-у $1/4$ заоставштине (деца у овој земљи деле преостале $3/4$ заоставштине), док према ШГЗ-у брачни друг као законски наследник у првом наследном реду може наследити чак $1/2$ заоставштине (тако да деци као законским наследницима првог наследног реда преостаје $1/2$ заоставштине коју они деле на једнаке делове). У свим овим земљама цела заоставштина ће се делити између првостепених потомака оставиоца само у ситуацији када им брачни друг оставиоца не конкурише на наслеђе.⁹ Поред наведених законодавстава фиксно одређивање законског наследног дела брачног друга у првом законском наследном реду познаје и Грађански законик Грчке,¹⁰ према којем законски део брачног друга у овом наследном реду износи као и према НГЗ-у - $1/4$ заоставштине, при чему су законска правила о наслеђивању деце, те евентуално даљих потомака идентична правилима о наслеђивању деце, односно потомака у напред наведеним правима.¹¹

Према Француском грађанском законнику (Code Civilu)¹² у први законски наследни ред улази сво потомство оставиоца. Између деце се за-

⁹ В. пар. 731. ст. 1., пар. 732-734 и пар. 757. ст. 1. АГЗ-а, пар. 1924. НГЗ-а и пар. 1931. ст. 1. НГЗ-а, као и чл. 457. и чл. 462. ст. 1. ШГЗ-а. У појединим од ових земљама приметна је тенденција побољшања наследно-правног положаја брачног друга. Измене у његовом наследно-правном положају директно су утицале и на измене у наследно-правном положају оставиоцевих сродника. Тако, према старом, новелираном тексту АГЗ-а брачни друг оставиоца је у првом наследном колону имао само право доживотног уживања и то на $1/4$ заоставштине ако је оставилац имао мање од троје деце, или, ако је имао више од троје деце, на делу наследства који одговара наследном делу који добија оставиочево дете. Касније, у новелираном тексту АГЗ-а његов положај је побољшан, с обзиром да је њиме било предвиђено да брачном другу у ситуацији када наслеђује са припадницима првог колена припада $1/4$ заоставштине у својину. У Швајцарској, ранијим законским решењима је било предвиђено да је брачни друг када је наслеђивао са припадницима првог наследног реда имао право избора: или да наследи $1/4$ заоставштине у својину, или да добије $1/2$ заоставштине на доживотно уживање.

¹⁰ Грађански законик Грчке донет је 1940. године. До измена у области законског наслеђивања дошло је 1983. године.

¹¹ В. чл. 1813. и чл. 1820. Грађанског законика Грчке

¹² В. <http://www.legifrance.gouv.fr/Waspad/ListeCodes>. Француски грађански законик (у даљем тексту ФГЗ) донет је 1804. године. До измена у ФГЗ-у у погледу законског наслеђивања је дошло 2001. године.

оставштина дели на једнаке делове, док даље потомство наследни део добија уз примену начела представљања чија је примена неограничена. Преживели брачни друг такође улази у први наследни ред, а његов положај у оквиру овог наследног реда према најновијим изменама и допунама ФГЗ-а из 2001. године је такав да када брачни друг конкурише на наслеђе деци оставиоца, односно потомству оставиоцем, а које потомство је истовремено и његово потомство, има право да изабере или право на плодоуживање на целој заоставштини (у ком случају ће цела заоставштина припасти у својину деци оставиоца, односно њиховим потомцима по праву представљања) или да наследи у својину 1/4 заоставштине (у том случају ће се преостале 3/4 заоставштине делити између деце, односно потомака). Наведено право избора брачни друг нема у случају када конкурише на наслеђе деци оставиоца, која нису истовремено и његова деца, с обзиром да у том случају увек наслеђује у својину 1/4 заоставштине.¹³

За Грађански кодекс Русије¹⁴ у односу на већину других европских земаља својствена су специфична правила законског наслеђивања. Наиме, и према руском наследном праву, као што је то случај и са осталим европским правима, у законске наследнике првог законског наследног реда улазе оставиоцев брачни друг и оставиочева деца, с тим што у овај наследни ред улазе и унуци оставиоца, као и сво оставиочево даље потомство неограничено, које наслеђује по праву представљања. Међутим, оно што представља специфичност и може се рећи одступање од правила усвојеног у осталим европским земљама је чињеница да према ГKR оставиочевој деци и брачном другом у првом законском наследном реду потпуно равноправно конкуришу родитељи оставиоца, што значи да се заоставштина између оставиоцевог брачног друга, његове деце и његових родитеља дели на једнаке делове.¹⁵

Напоследку, ни закони о наслеђивању земаља нашег непосредног окружења - Закон о наслеђивању Републике Хрватске¹⁶, Закон о изменама

¹³ В. чл. 734-735. и чл. 757. ФГЗ-а. Наследно-правни прописи француског права из 1972. године предвиђали су другачији положај брачног друга оставиоца, посебно у првом наследном реду. Брачни друг оставиоца у оквиру првог наследног реда наслеђивао је 1/4 заоставштине када је конкурисао са оставиоцем децом, при чему је имао право плодоуживања на 1/2 заоставштине када је на наслеђе конкурисао са оставиоцем ванбрачним децом.

¹⁴ В. <http://www.jura.uni-passau.de/fakultaet/lehrstuehle/Fincke/ostrecht/zgbrus03.htm>. Трећи део Грађанског кодекса Русије (наследно право) ступио је на снагу 2002. године (у даљем тексту ГKR).

¹⁵ В. чл. 1141. тач. 2., чл. 1142. ГKR и чл. 1146. тач. 1. ГKR.

¹⁶ В. <http://www.poslovniforum.hr/zakoni/>. Закон о наслеђивању Републике Хрватске донет је 11. маја 2003. године, „Народне новине“, бр. 48/2003 (у даљем тексту ЗОН Републике Хрватске).

и допунама Закона о наслеђивању Словеније из 1976. године (донет 2001. године)¹⁷, као ни Закон о наслеђивању бивше југословенске Републике Македоније¹⁸, попут нашег позитивног права, односно Закона о наслеђивању Србије¹⁹ не праве изузетак од општеусвојеног правила у осталим европским законодавствима према којем се као законски наследници првог наследног реда позивају оставиоцеви првостепени потомци и његов брачни друг. Заједничку карактеристику ове групе законодавстава представља чињеница да наведени закони предвиђају потпуно једнак положај наведених наследника, с обзиром да се заоставштина дели на једнаке делове између оставиоцевог брачног друга и његове деце, под којом се подразумевају и усвојена деца²⁰ (даље потомство деце наслеђује по праву

¹⁷ В. <http://www.zakonodaja.gov.si/> Закон о изменама и допунама Закона о наслеђивању СР Словеније из 1976. донет је 2001. године, „Урадни лист РС“, бр. 67/2001 (у даљем тексту ЗОН Републике Словеније).

¹⁸ В. <http://www.mlrc.org.mk/cd.htm>. Закон о наслеђивању бивше југословенске Републике Македоније донет је 1996. године, „Службени весник на Република Македонија“, бр. 47/96 (у даљем тексту ЗОН БЈР Македоније).

¹⁹ Закон о наслеђивању Србије донет је 04. 11. 1995. године (ступио на снагу 05. 05. 1996. године), „Службени гласник Републике Србије“, бр. 46/95.

²⁰ Тако, према чл. 22. ЗОН-а Републике Хрватске постоји разлика у наследно-правним дејствима између сродничког усвојења и родитељског усвојења. Сродничким усвојењем (потпуним усвојењем) настају међусобна наследна права између усвојиоца и свих његових сродника, с једне стране, и усвојеника и свих његових потомака, с друге стране, при чему престаје међусобно право законског наслеђивања између усвојеника и његових крвних сродника, осим уколико дете усвоји маћеха или очух, у ком случају не престаје наследно право између усвојеника и родитеља који је у браку са усвојиоцем, као и крвних сродника тих родитеља. У чл. 23. ст. 1. ЗОН-а Републике Хрватске предвиђено је да заснивањем родитељског усвојења (непотпуног усвојења) између усвојиоца и усвојеника настаје узајамно право наслеђивања крвних сродника у правој линији. (Споменућемо да је у овој земљи, након доношења Закона о наслеђивању уследило донешење Обитељског закона из 2003. године, који међутим предвиђа само потпуно усвојење као врсту усвојења) У чл. 21. ЗОН-а Републике Словеније регулисане су наследно-правне последице потпуног усвојења. Овим чланом предвиђено је да усвојеник и сви његови потомци имају законска наследна према према усвојиоцу и свим његовим сродницима, и обрнуто, при чему престају престају узајамна наследна права између усвојеника и свих његових потомака, као и крвних сродника усвојеника. Иста наследно-правна дејства предвиђена су, када је реч о потпуном усвојењу и у ЗОН-у БЈР Македоније, при чему је овим законом предвиђено да када се ради о непотпуном усвојењу усвојеник и његови потомци стичу наследна права само према усвојиоцу из оваквог усвојења, не и према његовим крвним и другим грађанским сродницима, под условом да наследна права усвојеника из непотпуног усвојења нису искључена или ограничена. Под тим условом и усвојилац из овог усвојења, не и његови сродници, може законски наследити усвојеника из непотпуног усвојења и његове потомке. Без обзира на извршено усвојење и даље се могу наслеђивати усвојеник и његови крвни сродници. (чл. 4. и чл. 23. ЗОН-а БЈР Македоније). Према чл. 34. и чл. 37. ЗОН-у Србије у погледу наследно-правних дејстава потпуног усвојења важи правило по којем су усвојеник

представљања чија је примена у овом наследном реду неограничена).²¹ Међутим, за разлику од већине горе набројаних законодавстава Европе, специфичност нашег права, као и појединих права земаља нашег непосредног окружења огледа се у законској могућности одступања од овако постављених редовних правила законског наслеђивања. Према ЗОН-у Србије и ЗОН-у БЈР Македоније ова одступања у првом законском наследном реду су једносмерна, с обзиром да иста могу довести само до повећања наследног дела деце, односно истовременог смањења наследног дела брачног друга, не и обрнуто, за разлику од ЗОН-а Републике Словеније према којем може доћи, како до увећања наследног дела деце, тако и до увећања наследног дела брачног друга и томе одговарајућег смањења наследног дела других наследника из првог наследног реда. Наиме, у ЗОН-у Србије и ЗОН-у БЈР Македоније предвиђено је да у оквиру првог наследног реда може доћи до смањења наследног дела брачног друга, уз испуњење одређених услова који се односе на постојање оставиочевог детета чији други родитељ није оставиочев брачни друг, укупну имовину брачног друга за коју је потребно да је већа од дела који би му припао при подели заоставштине на једнаке делове, и напослетку, оцене суда о оправданости смањења наследног дела брачног друга. Под оваквим условима наследни део сваког оставиочевог детета може бити увећан до два пута (у БЈР Македонији и без оцене суда о оправданости оваквог увећања, при чему је овим законом предвиђена могућност увећања два пута, не у распону до два пута, као према ЗОН-у Србије).²² Према позитивном наследном праву Републике Словеније у оквиру првог наследног реда може доћи до повећања наследног дела како брачног друга, тако и било ког другог наслед-

и његови потомци законски наследници усвојιοца и свих његових сродника, и обрнуто, при чему престају законска наследна права између усвојеника и његових потомака и усвојеникових крвних сродника, док је у погледу наследно-правних дејстава непотпуног усвојења (која ће, с обзиром на нови Породични закон Србије из 2005. године који више не предвиђа овај вид усвојења, имати значај само у погледу непотпуних усвојења заснованих до почетка примене новог Породичног закона) у чл. 35. ЗОН-а Србије предвиђено да су усвојеник из овог усвојења и његови потомци законски наследници само усвојιοца, не и његових сродника, али само онда када при усвојењу нису била искључена усвојеникова наследна права, а уколико су та права ограничена, они су законски наследници у оквиру ограничења наследног дела, при чему непотпуно усвојење не смета наслеђивању између усвојеника и његових крвних сродника. У чл. 38. ЗОН-а Србије предвиђено је да усвојилац из овог усвојења и његови сродници не наслеђују усвојеника. Изузетно, ако усвојилац нема нужних средстава за живот, а усвојеник нема наследника из првог наследног реда, усвојилац може у року од једне године од смрти усвојеникове захтевати доживотно уживање на делу заоставштине, ако при усвојењу нису била искључена усвојеникова наследна права.

²¹ В. чл. 9-10. ЗОН-а Републике Хрватске, чл. 11-12. ЗОН-а Републике Словеније, чл. 13-14. ЗОН-а БЈР Македоније, чл. 9. ст.1. и 2. и чл. 10. ЗОН-а Србије.

²² В. чл. 9. ст. 3. ЗОН-а Србије и чл. 15. ЗОН-а БЈР Македоније.

ника првог наследног реда који конкурише брачном другу на наслеђивање, при чему је услов за ово увећање немање нужних средстава за живот на страни оног ко поставља захтев за увећањем. О увећању наследног дела одлучује суд на захтев онога ко тражи такво увећање, при чему у зависности од начина на који је брачни друг поставио захтев за увећањем може доћи до смањења наследног дела свих осталих наследника, или само неких од наследника првог наследног реда који су у конкретном случају позвани на наслеђивање. Исто тако, и захтев за увећање наследног дела који могу да поставе сви остали наследници овог наследног реда или само неки од њих, може довести до смањења наследног дела брачног друга, али и до смањења наследног дела осталих наследника првог наследног реда, све у зависности од тога како је постављен захтев од стране наследника. Осим тога, суд може одлучити да онај ко је поставио захтев за увећањем наследи целу заоставштину, у случају да је вредност заоставштине тако мала да би услед њене поделе дошло до западања у оскудицу оног ко је поставио захтев, па било да се ради о захтеву брачног друга или о захтеву постављеном од стране неког другог наследника првог наследног реда.²³

2.2. Сродници и брачни друг као законски наследници другог законског наследног реда

Генерално посматрано, на основу анализе наследно-правног положаја наследника другог наследног реда у нашем праву и правима других европских земаља, може се приметити да почев од овог наследног реда, са слабљењем близине сродничке везе између оставиоца и његових сродника, истовремено долази и до слабљења њиховог наследно-правног положаја, те сходно томе јачања наследно-правног положаја брачног друга оставиоца, тако да брачни друг оставиоца у већини земаља има бољи положај од сродника оставиоца као законских наследника другог наследног реда.

Тако, према праву Аустрије наследни део брачног друга у овом законском наследном реду износи $2/3$ заоставштине, па се само преостала $1/3$ заоставштине дели између оставиоцевих родитеља, односно њихових потомака по праву представљања које се примењује неограничено, док у Швајцарској наследни део брачног друга износи $3/4$ заоставштине, а преосталу $1/4$ заоставштине деле родитељи, односно њихово потомство по праву представљања које се и у овој земљи у овом наследном реду примењује неограничено. Уколико умрли родитељ (или родитељ који из неког другог

²³ В. чл. 5. Закона о изменама и допунама ЗОН-а СР Словеније из 2001. године

разлога не наслеђује) нема свог потомства, његов део ће припасти другом родитељу, а уколико ни он није жив, наследиће његови потомци по праву представљања. Према наведеним законодавствима родитељи могу наследити целу заоставштину коју између себе деле на једнаке делове (док потомство родитеља наслеђује по праву представљања неограничено) само у случају када им у овом наследном реду брачни друг оставиоца не конкурише на наслеђе. Осим тога, у Швајцарској, брачни друг већ у овом законском наследном реду може наследити целу заоставштину, уколико су оба родитеља оставиоца умрла пре оставиоца (или из других разлога не наслеђују), а нису иза себе оставили потомке.²⁴

С друге стране, у Немачкој, Републици Словенији, БЈР Македонији, као и у Србији законски наследни део брачног друга у другом наследном реду износи 1/2 заоставштине, док се преостала половина заоставштине дели између оставиочевих родитеља, односно њихових потомака по праву представљања, чија је примена у овом наследном реду неограничена. У ситуацији да умрли родитељ (или родитељ који из неког другог разлога не наслеђује) нема свог потомства, његов део припаће другом родитељу, а уколико ни он није жив, наследиће његови потомци по праву представљања. Тек у случају када иза оставиоца није остао брачни друг, оставиочеви родитељи поделиће целу заоставштину на једнаке делове, при чему и овде важи правило према којем се и њихови потомци могу позивати на наслеђе по праву представљања неограничено. Важно је истаћи да према свим овим правима, осим према праву Немачке, брачни друг (као и у Швајцарској) већ у овом наследном реду може наследити целу заоставштину уколико су оба родитеља оставиоца умрла пре оставиоца (или из других разлога не наслеђују), а нису иза себе оставили потомке.²⁵ Слично законско решење, али само у погледу величине наследног дела брачног друга познаје и Грађански законик Грчке, којим је предвиђено да брачном другу у овом наследном реду на име наследног дела припада 1/2 заоставштине,

²⁴ В. пар. 735-738. и пар. 757. ст. 1. АГЗ-а. и чл. 458. и чл. 462. ст. 2. и 3. ШГЗ-а. Напоменућемо да је према ранијим решењима споменутих законодавстава положај брачног друга и као наследника другог наследног реда био другачији. Према неновелираном тексту АГЗ-а брачни друг је уколико иза оставиоца нису остали потомци, дакле, у другом наследном реду наслеђивао 1/4 заоставштине у својину, а већ у новелираном тексту АГЗ-а је дошло до побољшања његовог наследно-правног положаја и истовременог слабљења наследно-правног положаја оставиочевих сродника, с обзиром да је овим текстом било предвиђено да брачни друг у другом наследном реду може наследити 1/2 заоставштине. У Швајцарској, према ранијим законским решењима, брачни друг је у другом наследном реду могао наследити или 1/4 заоставштине у својину или пак 3/4 на име доживотног уживања.

²⁵ В. пар. 1925. и пар. 1931. ст. 1. НГЗ-а, чл. 14-17. ЗОН-а Републике Словеније, чл. 16-19. ЗОН-а БЈР Македоније и чл. 12-15 ЗОН-а Србије.

док се преостала 1/2 дели не само између родитеља оставиоца, као што је то случај са претходно наведеним правима, већ и између његових браћа и сестара. Осим тога, у овој земљи право представљања, почев од овог наследног реда не примењује се неограничено, с обзиром да се примењује закључно са унуцима браће и сестара.²⁶

Могућност одступања од овако постављених редовних правила законског наслеђивања и у другом законском наследном реду, предвиђена је само у појединим земљама, прецизније, у истим оним земљама у којима постоји могућност таквих одступања и у оквиру првог наследног реда (у Републици Словенији, БЈР Македонији, као и у Србији). Наведена одступања у оквиру овог наследног реда по правилу су иста у свим овим правима и своде се на могућност повећања наследног дела како брачног друга, тако и повећања наследног дела родитеља, а у наследном праву Србије и осталих наследника другог наследног реда. Повећање наследног дела брачног друга и родитеља могуће је под потпуно истим условима, а тај услов се односи на немање нужних средстава за живот на страни оног ко поставља захтев за повећањем, било да је реч о захтеву брачног друга на терет наследног дела родитеља, односно осталих наследника другог наследног реда, или да је реч о захтеву за повећањем наследног дела родитеља оставиоца на терет наследног дела брачног друга, при чему је за разлику од осталих права која дозвољавају овакав вид одступања од редовних правила законског наслеђивања, у праву Србије, за разлику од досадашњих законских решења која су предвиђала само својинско повећање наследног дела (које решење представља и данас правило у осталим земљама у којима постоји могућност одступања од редовних правила законског наслеђивања), сада то, по правилу могуће путем личне службености плодоуживања. У случају незнатне, односно мале вредности заоставштине (и некорисности доживотног уживања на истој – према наследном праву Србије) брачни друг, односно родитељи, могу добити чак целу заоставштину у својину. Притом, околности које суд цени у случају постављања оваквих захтева своде се на трајање заједнице живота оставиоца и брачног друга, имовно стање и способност за привређивање брачног друга и осталих наследника, као и вредност заоставштине.²⁷ Осим наведеног, постојећа законска правила наслеђивања која одступају од редовних правила наслеђивања у Србији, дозвољавају и могућност да у другом наследном реду на захтев осталих наследника другог наследног реда дође до смањења наследног дела брачног друга до четвртине заоставштине, уколико вредност

²⁶ В. чл. 1814. и чл. 1820. Грађанског законика Грчке

²⁷ В. чл. 23. и чл. 31. ст. 1. и 4. и чл. 32. ЗОН-а Србије, чл. 23. и чл. 24. ст. 1. и 4. ЗОН-а Републике Словеније, чл. 27. и чл. 28. ст. 1. и 4. ЗОН-а БЈР Македоније.

оставиочевих наслеђених добара чини више од половине његове посебне имовине, а под условом да заједница живота оставиоца и брачног друга није трајала дуже времена. Брачни друг може уместо наслеђивања у својину изабрати доживотно уживање на половини заоставштине.²⁸

Споменућемо да у БЈР Македонији поред чињенице сродства и брачне везе као основа позивања на наслеђе и трајна заједница живота између одређених лица представља самосталну чињеницу по основу које се они могу међусобно наслеђивати. То су храњеник и хранилац, пасторак и пасторка и очух и маћеха, снаја и свекар и свекрва, зет и таст и ташта, као и лица која су крвни сродници. Трајна заједница живота, по основу које наведена лица могу стећи право да међусобно буду законски наследници, треба да је трајала најмање пет година, и то непрекидно од заснивања наведених односа између тих лица и оставиоца, па до смрти оставиоца. Све ово само под условом да иза оставиоца нису остали брачни друг и други наследници првог наследног реда, као и родитељи и браћа и сестре. У овом случају наведена лица ће имати право да наследе целу заоставштину, искључујући из наслеђивања све даље сроднике оставиоца (све потомке браће и сестара оставиоца и све претке и побочне сроднике трећег наследног реда). Међутим, уколико се на наслеђе у другом наследном реду позива брачни друг оставиоца, лица која имају право законског наслеђивања по основу трајне заједнице живота са оставиоцем наследиће половину заоставштине (ону коју би наследили родитељи, односно браћа и сестре оставиоца) на једнаке делове, а другу половину ће наследити брачни друг оставиоца.²⁹

Законско решење према коме брачном другу у другом законском наследном реду на име наследног дела припада 1/2 заоставштине, примењује се и у француском и хрватском праву. Међутим, док за разлику од већине претходно споменутих земаља у којима потомци родитеља, дакле, браћа и сестре, односно и сви њихови даљи потомци (или само неки потомци у Грчкој) могу конкурисати брачном другу – сви по праву представљања, дотле споменуте земље имају другачија законска решења. Ово стога што према ФГЗ-у и ЗОН-у Републике Хрватске конкурисање осталих наследника другог законског наследног реда брачном другу значи заправо могућност конкурисања само сродника првог степена праве линије крвног сродства, односно оца и мајке, којима припада 1/2 заоставштине на једнаке делове, док другу половину наслеђује брачни друг. У француском наследном праву важи и правило према којем у случају када су отац или мајка умрли пре оставиоца, део који би том родитељу припао, припашће брач-

²⁸ В. чл. 26. ст. 1. и чл. 28. ст. 1. ЗОН-а Србије

²⁹ В. чл. 29. ЗОН-а БЈР Македоније

ном другу (у Републици Хрватској у истој ситуацији тај део ће припасти другом родитељу), при чему према оба права важи правило према коме ће у случају непостојања наследника првог наследног реда, као ни оца и мајке оставиоца брачном другу припасти цела заоставштина.³⁰ Заправо, према ФГЗ-у само у ситуацији када не постоји конкурисање брачног друга сродницима, као наследницима другог законског наследног реда, родитељи оставиоца имају право на 1/2 заоставштине (тако да отац и мајка добијају по 1/4 заоставштине), док друга половина заоставштине припада оставиочевој браћи и сестрама, односно њиховим потомцима по праву представљања неограничено. Уколико је жив само један родитељ, онда ће њему на име наследног дела припасти 1/4 заоставштине, док ће преостале 3/4 заоставштине припасти браћи и сестрама оставиоца, односно њиховом потомству по праву представљања. За случај да иза оставиоца нису остали његова браћа и сестре, нити њихово потомство, заоставштина ће се на једнаке делове делити између родитеља оставиоца. У обрнутом случају, односно уколико су и отац и мајка умрли пре оставиоца, целу заоставштину ће наследити оставиочева браћа и сестре, односно њихово потомство по праву представљања.³¹ У Републици Хрватској законска решења предвиђају да у случају када иза оставиоца није остао брачни друг, оставиочеви родитељи наслеђују целу заоставштину на једнаке делове, те да се у ситуацији када је један или су пак оба родитеља умрла пре оставиоца иза којег није остао брачни друг, на наслеђивање позивају потомци родитеља по праву представљања чија је примена неограничена.³²

Немогућност (барем по правилу) истовременог законског позивања на наслеђивање брачног друга и побочних сродница оставиоца долази до изражаја и према руском наследном праву. Према ГКР, као што је то већ наведено, наследници првог законског наследног реда су како потомци и брачни друг оставиоца, тако и родитељи оставиоца. Сходно важећем принципу следоредности, постојање макар једног наследника из овог наследног реда искључује могућност позивања на наслеђивање потенцијалних законских наследника другог наследног реда, тако да према овом праву брачни друг оставиоца, уколико остане као једини наследник у првом наследном реду може наследити целу заоставштину. Тек уколико то није случај, од-

³⁰ В. чл. 757-1. и 757-2. ФГЗ-а. И према наследно-правним прописима француског права из 1972. године била је предвиђена иста величина наследног дела брачног друга у оквиру другог наследног реда, односно брачни друг је наслеђивао 1/2 заоставштине у својину, а наследнике трећег наследног реда је искључивао из наслеђивања. Уз то, када није било ниједног наследника из првог наследног реда, брачни друг је имао право плодоуживања на целој заоставштини. В. и чл. 11. у вези са чл. 12. ЗОН-а Републике Хрватске

³¹ В. чл. 736-738. ФГЗ-а

³² В. чл. 11. ст. 4. и чл. 12. ст. 1. и 2. ЗОН-а Републике Хрватске

носно уколико нема ниједног наследника из првог наследног реда (с обзиром да и постојање било ког сродника као законског наследника првог наследног реда може искључити могућност позивања на наслеђивање наследника из другог наследног реда), на наслеђивање ће се позвати законски наследници другог наследног реда у који улазе оставиочева браћа и сестре, односно полубраћа и полусестре, као и оставиочеве деде и бабе у очевој и мајчиној лози. Деца браће и сестара и полубраће и полусестара (братанци и братанице, сестрићи и сестричине), дакле, само њихови првостепени потомци могу добити наследни део применом права представљања.³³

2.3. Сродници и брачни друг као законски наследници трећег и даљих законских наследних редова

Анализом ширине круга сродника који се могу појавити као потенцијални законски наследници у трећем и даљим законским наследним редовима, као и њиховог наследно-правног положаја у овим наследним редовима, као и на основу анализе свеукупног наследно-правног положаја брачног друга оставиоца, може се доћи до два закључка. Најпре се може закључити да се тенденција јачања наследно-правног положаја брачног друга у односу на наследно-правни положај сродника, присутна у појединим законодавствима Европе већ на основу разматрања њиховог положаја као наследника другог законског наследног реда, наставља у појединим законодавствима и у трећем законском наследном реду (у оним правима у којима и у трећем наследном реду постоји могућност истовремене конкуренције на наслеђивање брачног друга и сродника оставиоца, у којим дакле, брачни друг не може као једини преостали наследник другог законског наследног реда искључити из наслеђивања наследнике трећег наследног реда), а након тога и до закључка да се као последица чињенице удаљењег сродства у односу на оставиоца, у европским правима, барем по правилу, мањи број сродника могу појавити као потенцијални наследници у даљим законским наследним редовима, посебно уколико се посматра ширина круга сродника као потенцијалних наследника четвртог и евентуално даљих законских наследних редова. Наведено правило кроз законска решења у појединим земљама Европе чија су законодавства предмет разматрања на различит начин добија своју потврду.

Тако, како је то наведено, у већем броју европских земаља важи правило према којем ће законски наследници трећег законског наследног ре-

³³ В. чл. 1143. ГКР

да, односно оставиочеве деде и бабе, као и евентуално сво њихово даље потомство по праву представљања бити позвано на наслеђе само онда када иза оставиоца није остао ниједан сродник из претходног законског наследног реда, нити брачни друг оставиоца који би могао и хтео да наследи. Напред наведено значи да као што било који сродник, тако и брачни друг оставиоца, уколико остане као једини законски наследник другог законског наследног реда, може добити целу заоставштину искључујући из наслеђивања оставиочеве даље сроднике у правој линији крвног сродства (деде и бабе, односно прадеде и прабабе и даље претке у појединим од ових земаља), као и евентуално поједине побочне сроднике оставиоца (стричеве, ујаке, тетке, браћу и сестре од стричева, ујака и тетака итд). Уколико то није случај, према свим овим правима заоставштину ће се у трећем законском наследном реду делити на једнаке делове између родоначелника овог наследног реда, односно деда и баба оставиоца, док ће се сво њихово даље потомство на наслеђивање позивати по принципу представљања, чија је примена неограничена и у овом наследном реду. Тек уколико неко од деда и баба није жив у моменту смрти оставиоца (или из других разлога не наслеђује), а нема потомака, део заоставштине који би му припао да је надживео оставиоца припаће другом претку из исте лозе, а ако су и деда и баба из једне лозе умрли пре оставиоца, а немају потомака, онда ће део заоставштине који би им припао да су надживели оставиоца наследити деда и баба из друге лозе, односно њихово потомство по праву представљања. У Швајцарској, БЈР Македонији, Републици Словенији закључно са наведеним законским наследним редом се завршава законско наслеђивање, односно круг потенцијалних законских наследника. Напред наведена правила законског наслеђивања предвиђају поједина европска права, попут права Швајцарске, Републике Хрватске, БЈР Македоније, Републике Словеније, те нашег права.³⁴

Ни према наследном праву Француске, наследници трећег законског наследног реда, у који према овом праву улазе преци оставиоца, не позивају се на наслеђивање све док постоји макар један наследник из прва два законска наследна реда. Наведено значи да брачни друг у Француској није законски наследник трећег наследног реда, те да уколико остане једини наследник у другом законском наследном реду може наследити целу заоставштину, искључујући тиме могућност позивања на наслеђе наслед-

³⁴ В. чл. 459-460. и чл. 462. ст. 2. и 3. ШГЗ-а, чл. 14-16. ЗОН-а Републике Хрватске, чл. 20-22. ЗОН-а БЈР Македоније, чл. 18-20. ЗОН-а Републике Словеније, чл. 12. ст. 3. и чл. 15-18. ЗОН-а Србије. Према ранијим решењима ШГЗ-а брачни друг оставиоца је наслеђивао и у трећем законском наследном реду у којем је на име наследног дела добијао $\frac{1}{2}$ заоставштине у својину и другу половину на доживотно уживање. Тек у случају када није било припадника трећег наследног реда, брачни друг је наслеђивао целу заоставштину.

ника трећег законског наследног реда. Иначе, у трећи законски наследни ред према ФГЗ-у улазе преци оставиоца, при чему 1/2 заоставштине припада очевој лози, а 1/2 мајчиној лози. Предак ближег степена искључује из права наслеђивања претка даљег степена сродства, а у случају да нема предака једне лозе, заоставштину ће у целини наследити преци из друге лозе.³⁵

С друге стране, чак и у оним ретким земљама Европе, као што су Аустрија, Немачка и Грчка у којима постоји могућност истовременог конкурисања брачног друга, с једне стране, и појединих сродника оставиоца, с друге стране, као законских наследника трећег законског наследног реда, наведена могућност не значи истовремено и њихов једнак наследно-правни положај. Напротив, наследно-правни положај брачног друга у трећем законском наследном реду у овим земљама, а посебно у Аустрији и Немачкој је привилегован у односу на наследно-правни положај оставиоцевих сродника који такође улазе у овај наследни ред. Најпре, у смислу законског правила да само поједини сродници оставиоца, прецизније само сродници другог степена праве усходне линије крвног сродства, односно деде и бабе оставиоца у очевој и у мајчиној лози могу конкурисати брачном другу на наслеђивање. Заправо, у Аустрији и Немачкој не постоји могућност конкурисања брачном другу у наслеђивању побочних сродника из трећег законског наследног реда, с обзиром на законска правила АГЗ-а и НГЗ-а, према којима брачни друг наслеђује целу заоставштину уколико нема законских наследника ни првог, ни другог наследног реда (колена), нити родоначелника трећег наследног реда (колена), односно деда и баба оставиоца. Осим тога, у прилог привилегованијег наследно-правног положаја брачног друга у односу на сроднике као наследнике трећег наследног реда, у овим земљама говори и величина његовог наследног дела у овом законском наследном реду. Тако, наследни део брачног друга у Немачкој, у трећем наследном реду износи 1/2 заоставштине, док у Аустрији износи 2/3 заоставштине,³⁶ што значи да у наведеним земљама бабе и деде, када им брачни друг конкурише на наслеђе деле остатак заоставштине (1/2 заоставштине у Немачкој, односно 1/3 заоставштине у Аустрији). Заправо, према овим правима тек у случају када не постоји конкуренција брачног друга оставиоца дедама и бабама оставиоца по оцу и по мајци, исти могу наследити целу заоставштину, која ће се у том случају између њих делити на четири једнака дела, при чему уколико неко од деда или баба није жив,

³⁵ В. чл. 747-748. ФГЗ-а

³⁶ Споменућемо да је величина наследног дела брачног друга у трећем законском наследном реду према старом тексту АГЗ-а износила 1/4 заоставштине, а према новелираном тексту АГЗ-а 1/2 заоставштине.

његови потомци наследни део могу добити применом права представљања које се и у овом наследном реду примењује неограничено. У ситуацији да неко од деда и баба није жив у моменту смрти оставиоца (или из других разлога не наслеђује), а нема потомака, део заоставштине који би му припао да је надживео оставиоца припаће другом претку из исте лозе, а уколико су и деда и баба из једне лозе умрли пре оставиоца, а немају потомака, део заоставштине који би им припао да су надживели оставиоца наследиће деда и баба из друге лозе, односно њихово потомство по праву представљања.³⁷

У Грчкој законски наследни део брачног друга у овом наследном реду износи као и у Немачкој, односно 1/2 заоставштине, тако да се преостала половина дели између деда и баба оставиоца на једнаке делове, с том разликом што у овој земљи и у ситуацији када брачни друг конкурише дедама и бабама оставиоца, одређени круг потомака деда и баба закључно са њиховим унуцима (стричеви, ујаци и тетке, као и браћа и сестре од стричева, ујака и тетака оставиоца) могу наследити по праву представљања. Наведено ограничење у примени принципа представљања се примењује и у ситуацији када не постоји конкуренција брачног друга бабама и дедама у очевој и мајчиној лози, дакле када наведени сродници наслеђују целу заоставштину, која се између њих дели на четири једнака дела.³⁸

Правила ГКР о законским наследницима као припадницима појединих наследних редова одступају од правила осталих европских законодавстава у погледу овог питања. Наиме, видели смо да према овом праву у први законски наследни ред улазе поред брачног друга и сви сродници праве нисходне линије крвног сродства (деца и њихово потомство по праву представљања), као и сродници првог степена праве усходне линије крвног сродства, односно родитељи, а да се као наследници другог наследног реда јављају сродници другог степена, како праве линије (деде и бабе), тако и побочне линије крвног сродства (браћа и сестре и полубраћа и полусестре оставиоца), као и првостепено потомство браће и сестара, односно полубраће и полусестара. Стога, према руском наследном праву у наследнике трећег наследног реда улазе сродници даљег степена сродства, прецизније сродници трећег степена побочног сродства, односно оставиочеви стричеви, ујаци и тетке, као и полустричеви, полуујаци и полутетке, при чему у овај наследни ред улази и њихово првостепено потомство по праву представљања.³⁹

³⁷ В. пар. 738-740 и пар. 757. ст. 1. АГЗ-а, као и чл. 1926. и чл. 1931. НГЗ-а

³⁸ В. чл. 1816. и чл. 1820. Грађанског законика Грчке

³⁹ В. чл. 1144. ГКР

Од законодавстава која представљају предмет разматрања, а према чијим наследним правима је предвиђена могућност позивања на наслеђивање и наследника четвртог наследног реда, Грчка представља једину земљу у којој се и у овом наследном реду заоставштина може делити између брачног друга и сродника оставиоца. Тако је према Грађанском законнику Грчке предвиђено правило по коме брачном другу као наследнику четвртог наследног реда припада 1/2 заоставштине, док се друга половина (или пак цела заоставштина уколико им не конкурише брачни друг оставиоца) дели између прадеда и прабаба оставиоца на једнаке делове, при чему је примена принципа представљања искључена. Тек уколико не постоји ниједан сродник ни из четвртог наследног реда брачни друг може наследити целу заоставштину.⁴⁰

Савремена европска права, према чијим законодавствима такође постоји могућност позивања на наслеђе и наследника четвртог наследног реда, а у појединим земљама и наследника даљих законских наследних редова, не предвиђају напред споменуто решење својствено за Грађански законик Грчке. У земљама, према чијим законима постоји могућност наслеђивања и у четвртом законском наследном реду правило је да у овај наследни ред улазе само сродници оставиоца, не и његов брачни друг. Ово с обзиром на напред споменута законска решења према којима надживели брачни друг оставиоца, уколико може и хоће да наследи, искључује из наслеђивања даље сроднике оставиоца, и то како смо видели, у одређеном броју права чијим законским решењима је предвиђена могућност наслеђивања и у четвртом, а евентуално и у даљим законским наследним редовима, већ као наследник другог наследног реда (ФГЗ, ЗОН Србије, ЗОН Републике Хрватске), а у појединим правима у којима такође постоји више од три законска наследна реда, као наследник трећег законског наследног реда (АГЗ, НГЗ). Законско правило према којем брачни друг као законски наследник може искључити могућност позивања на наслеђивање сродника као наследника даљих законских наследних редова постоји и према ГКР (којим је иначе такође предвиђена могућност законског наслеђивања у четвртом, па и у даљим наследним редовима), с обзиром да је овим правом предвиђено да као што било који потомак или родитељ, уколико остане као једини наследник првог законског наследног реда који може и хоће да наследи, исто тако, односно на исти начин и брачни друг може наследити целу заоставштину и то већ као наследник првог наследног реда.

Иначе, ширина круга сродника који могу конкурисати као законски наследници у четвртом наследном реду, а у појединим правима и у даљим

⁴⁰ В. чл. 1817. и чл. 1820-1821. Грађанског законика Грчке

законским наследним редовима се различито одређује. Но, ипак могло би се рећи да је тенденција европских права да се почев од овог законског наследног реда смањује ширина круга сродника који могу конкурисати на наслеђивање. У одређеном броју права правило је да у четврти законски наследни ред улазе даљи преци оставиоца, односно прадеде и прабабе оставиоца, којих има осам, а између којих се заоставштина дели на једнаке делове, уз правило према којем је у овом наследном реду искључена примена права представљања. Наведено значи да се потомци прадеда и прабаба не могу појавити ни као потенцијални законски наследници, те да у случају када неко од прадеда или прабаба није жив може доћи само до прираштаја његовом брачном другу, а када ниједан од брачних другова који чине пар предака из једне лозе није жив, њихов део заоставштине ће припасти другом пару предака из исте лозе, који тај део дели на једнаке делове. Оваква правила законског наслеђивања познаје АГЗ (према којем се закључно са наведеним сродницима завршава законско наслеђивање, односно круг потенцијалних законских наследника), ГКР, ЗОН Републике Хрватске, те ЗОН Србије.⁴¹

Према НГЗ-у, међутим, круг сродника који се јављају као потенцијални законски наследници четвртог наследног реда је шири. Према овом закону, као и према претходно наведеним законима, родоначелници четвртог наследног реда су такође прадеде и прабабе оставиоца, са том разликом што у Немачкој почев од овог наследног реда потомство прадеда и прабаба наслеђује, али по парентеларно-градуелном систему. Наиме, уколико није жив ниједан прадеда или прабаба, наслеђе добија њихов потомак који се налази у најближем степену сродства са оставиоцем, а уколико постоји више сродника који се налазе у истом степену сродства са оставиоцем наслеђе се између њих дели на једнаке делове.⁴²

У Француској, како је већ наведено, у трећи законски наследни ред улазе преци оставиоца, док у четврти наследни ред улазе побочни сродници оставиоца (који нису сестре и браћа или њихови потомци, с обзиром да исти улазе у други законски наследни ред), између којих се заоставштина дели тако да половину заоставштине добијају побочни сродници у очевој лози, док друга половина припада побочним сродницима у мајчиној лози. Побочни сродник ближег степена сродства искључује сроднике даљег степена сродства, тако да у недостатку побочних сродника у једној лози цело наследство припада побочним сродницима друге лозе. На нас-

⁴¹ В. пар. 741. АГЗ-а, чл. 1145. ГКР, чл. 17-18. ЗОН-а Републике Хрватске и чл. 19. ЗОН-а Србије

⁴² В. пар. 1928. НГЗ-а

леђе се позивају побочни сродници закључно са шестим степеном побочног сродства. У Француској се закључно са овим законским наследним редом (као и у Аустрији) завршава законско наслеђивање.⁴³

Широк круг сродника као потенцијалних законских наследника, односно могућност наслеђивања и у даљим законским наследним редовима, без ограничења њиховог броја, карактеристична је за право Немачке, Србије и Републике Хрватске. Наиме, према ЗОН-у Србије и ЗОН-у Републике Хрватске као законски наследници се могу позивати и наследници петог, шестог, као и даљих законских наследних редова, наравно под претпоставком непостојања наследника из ближег законског наследног реда, с тим да у ове наследне редове улазе само родоначелници, при чему су правила законског наслеђивања идентична правилима наслеђивања која у овим земљама важе и у четвртом законском наследном реду.⁴⁴ НГЗ, који попут ЗОН-а Србије и ЗОН-а Републике Хрватске не познаје ограничења у броју законских наследних редова, такође предвиђа правило да се као наследници, почев од четвртог наследног реда јављају родоначелници (дакле, наведено правило се односи и на пети, шести и даље наследне редове), између којих се заоставштина дели на једнаке делове, с тим да у овој земљи и потомство родоначелника конкретног наследног реда (четвртог, петог, шестог и евентуално даљих наследних редова) може наследити по парентеларно-градуелном систему, који систем се примењује, како је то наведено почев од четвртог законског наследног реда.⁴⁵

И према руском праву такође постоји могућност наслеђивања и у даљим законским наследним редовима, уз формално ограничење броја законских наследних редова, али уз практичну могућност позивања изузетног широког круга лица на наслеђе (ово с обзиром на велики значај који у законском наслеђивању у овој земљи могу имати чињеница неспособности за рад, издржавања од стране оставиоца и заједнице живота са оставиоцем). Тако се као наследници петог законског наследног реда, који се позивају на наслеђе уколико нема наследника из четвртог наследног реда сматрају се деца рођених братанаца, братаница, сестрића и сестричина (нерођене унукe и унуци оставиоца), као и рођена браћа и сестре оставиоцевих деда и баба (нерођене деде и бабе оставиоца), дакле сродници који се са оставиоцем налазе у четвртом степену побочног сродства. Уколико нема ни наследника из овог наследног реда, на наслеђе ће се позвати наследници шестог наследног реда, а у њега улазе: деца нерођених унука оставиоца (нерођени прауници и праунукe), деца оставиоцевих браће и

⁴³ В. чл. 740, чл. 745. и 749-750. ФГЗ-а

⁴⁴ В. чл. 19. ЗОН-а Републике Хрватске и чл. 20. ЗОН-а Србије

⁴⁵ В. пар. 1928-1929. НГЗ-а

сестара по стричевима, ујацима и теткама (нерођени братанци, братанице, сестрићи и сестричине), као и деца оставиочевих нерођених деда и баба (нерођени стричеви, ујаци и тетке оставиоца), односно сродници који се са оставиоцем налазе у петом степену крвног побочног сродства. Уколико нема ниједног од претходно споменутих наследника, на наслеђе се као наследници седмог законског наследног реда позивају и тазбински сродници, односно пасторци и пасторке, очух и маћеха оставиоца.⁴⁶

3. Утицај чињенице неспособности за рад, издржавања од стране оставиоца, заједнице живота са оставиоцем и ванбрачне заједнице на законска наследна права у српском и европском праву

Несумњиво је да у данашње време чињеница брачне везе и крвног сродства представљају основне чињенице на којима савремена права заснивају систем законског наслеђивања. У претходном делу рада покушали смо да укажемо на њихов међусобни однос и конкретан утицај сваке од ове две чињенице на правила законског наслеђивања у појединим замљама Европе. Међутим, треба напоменути да осим наведених чињеница, поједина европска права, попут права Русије признају право на законски део одређеним лицима и по основу чињенице неспособности за рад, издржавања од стране оставиоца и заједнице живота са оставиоцем. Поред тога, одређен број земаља право на законски наследни део признаје и ванбрачном другу различитог пола, под претпоставком испуњења одређених услова, док у другим постоји могућност и остваривања права на законски наследни део партнера из хомосексуалне заједнице.

Наиме, према руском наследном праву постоји могућност да било ком наследнику, независно од наследног реда у који улази, па макар то био и једини преостали наследник из првог наследног реда, дакле макар се радило и о потомку, родитељу или пак брачном другу оставиоца - конкуришу у наслеђивању и остали сродници оставиоца, који улазе у даље законске наследне редове, или пак уопште не улазе у круг законских наследника, па чак и лица која уопште нису сродници оставиоца. Ово с обзиром на ниже наведена законска решења руског наследног права која га разликују од већине осталих европских права. Најпре, с обзиром на решење према којем било који од законских наследника предвиђених

⁴⁶ В. чл. 1145. ГКР

према ГКР, осим припадника првог законског наследног реда, без обзира што према правилима законског наслеђивања није позван у конкретном случају на наслеђе, може уколико је неспособан за рад у моменту отварања наслеђа наслеђивати истовремено и заједно са наследницима оног наследног реда који је позван на наслеђе, уколико је такво лице најмање годину дана пре смрти оставиоца издржавано од стране оставиоца, независно од тога да ли је између таквог лица и оставиоца постојала или није постојала заједница живота. Поред наведеног, ГКР предвиђа и решење према којем се као законски наследник може појавити и било које друго лице, које уопште не улази у круг законских наследника, уколико је такво лице у моменту отварања наслеђа било неспособно за рад и издржавано од стране оставиоца најмање годину дана пре његове смрти и уколико је постојала заједница живота између оставиоца и таквог лица. Ова лица наслеђују заједно и истовремено са законским наследницима оног наследног реда који би у конкретном случају био позван на наслеђивање.⁴⁷ Напред наведено говори најпре о положају брачног друга и сродника оставиоца као законских наследника који улазе у наследне редове који се раније позивају на наслеђивање, а којим наследницима дакле, на наслеђивање увек могу конкурисати и сродници који улазе у даље законске наследне редове (под претпоставком испуњења услова који се односе на радну способност и чињеницу издржавања од стране оставиоца), али и лица која уопште нису сродници оставиоца или су пак даљи сродници који нису обухваћени постојећим кругом законских наследника (под претпоставком испуњења услова који се односе на радну способност, чињеницу издржавања, те заједницу живота са оставиоцем). Осим тога, напред наведена законска решења доводе до још једног закључка, а то је да у руском наследном праву чињенице неспособности за рад и издржавања од стране оставиоца, те заједнице живота са оставиоцем представљају чињенице које имају самосталан утицај, односно значај на законски наследни ред, с обзиром да једно лице које је у моменту отварања наслеђа било неспособно за рад и издржавано од стране оставиоца и уколико је постојала заједница живота између оставиоца и таквог лица може постати законски наследник без обзира да ли је оно сродник са оставиоцем или не. Споменуто је да одређени, мањи број права, у која можемо убројати право Србије, право Републике Словеније и право БЈР Македоније такође придају одређени значај чињеници имовног стања и способности за привређивање, као и заједници живота са оставиоцем (а у праву Србије још и чињеници порекла добара која улазе у заоставштину), али са том разликом у односу на руско наследно право која се огледа у томе да је значај који је законодавствима

⁴⁷ В. 1148. ГКР

поменутих земаља признат наведеним чињеницама само допунски, тако да се наведене чињенице у овим правима јављају само као допунски елемент и иду уз чињеницу сродства, користећи за утврђивање величине наследних делова, чиме је на тај начин у овим правима унета у законски наследни ред споменута могућност одступања од редовних правила законског наслеђивања.

У погледу признавања наследно-правног значаја, и уопште правних дејстава другој споменутој чињеници - животним заједницама лицима истог пола, у многим европским земљама, како законодавства, тако и судска пракса, као и један знатан део јавног мњења дуго година нису били наклоњени оваквим заједницама и признавању права за исте.

Изузетак од тога представљала је Данска, као прва земља која је у знатној мери изједначила животне заједнице два лица истог пола Законом о регистрованом партнерству из 1989. године. Наведеним законом су хомосексуалним партнерима, између осталог, призната и узајамна наследна права, те исти наслеђују по правилима која су предвиђена за надживелог супруга.⁴⁸ Након ове земље, и у Норвешкој је Законом о регистрованом партнерству из 1993. године уређено питање признавања одређених правних дејстава животним заједницама два лица истог пола. Међутим, у овој земљи, за разлику од Данске, не постоји право на наслеђивање. До све чешћег приступања европских земаља законском регулисању наведеног питања долази након Резолуције Европског Парламента о једнаким правима за хомосексуалце у Европској заједници из 1994. године. Њом се од држава чланица захтева да предузму мере ради обезбеђења једнаког третирања свим грађанима Европске заједнице без обзира на њихову сексуалну оријентацију, при чему се наглашава да се непризнавање никаквих правних дејстава животним заједницама хомосексуалних парова сматра злоупотребом.⁴⁹ Шведска је ово питање регулисала Законом о регистрованом партнерству из 1994. године, којим је предвиђено да наведено партнерство има иста дејства као дејства брака, осим права фезана за формирање породице, при чему није предвиђено право на наслеђивање, које у овој земљи није признато ни лицима различитог пола која се налазе у ванбрачној заједници, чији је положај регулисан Законом о ванбрачним партнерима из 1987. године.⁵⁰

⁴⁸ Опширније о правним дејствима хомосексуалних заједница у Данској видети: Олга Цвејић-Јанчић: *Да ли је брак превазиђен – Нови облици заједничког живота у савременим правима*, Правни живот, Београд, 2001., бр. 9., стр. 446-448.

⁴⁹ В. Олга Цвејић-Јанчић: *Јединствено породино право Европе – Сан или јава савремене Европе*, Правни живот, Београд, 2004., бр. 9., стр. 879-880.

⁵⁰ В. Гордана Ковачек-Станић: *Упоредно породично право*, Нови Сад, 2002., стр. 127. и 144.

Међутим, у Немачкој су Законом о окончању дискриминације заједница лица истог пола (Закон о регистрованим животним заједницама) од 16. фебруара 2001. године животне заједнице два лица истог пола скоро у потпуности изједначене са браком. Овај закон предвиђа и међусобна наследна права партнера који се налазе у хомосексуалној заједници. Уколико наслеђује са сродницима првог наследног реда, надживели партнер добија 1/4 заоставштине, а ако наслеђује са наследницима другог наследног реда или заједно са дедама и бабама, припада му 1/2 заоставштине. Уколико у конкретном случају не постоје ни сродници првог, ни сродници другог наследног реда, као ни деде и бабе оставиоца, надживелом партнеру ће припасти цела заоставштина.⁵¹ У Аустрији, међутим не постоје узајамна интестатска наследна права између лица која живе у ванбрачној заједници. У Швајцарској се поводом питања доношења закона којим би дошло до изједначења заједнице хомосексуалних партнера са браком већ годинама воде дискусије. Заједница хомосексуалаца је још 1995. године поднела Савезном парламенту петицију под називом „Иста права за парове истог пола“ којом се тражи побољшање положаја хомосексуалних партнера у области административног права, као и у области приватног права, а пре свега по питању узајамног наслеђивања. Поводом притисака хомосексуалних партнера за изједначавање њихових заједница са браком било је донето неколико законских предлога, међутим до доношења закона због неслагања око питања која права и у којој мери треба да буду легализована није дошло.⁵²

У Француској је Законом из 1999. године унето ново поглавље у ФГЗ под називом Грађански споразум о солидарности и конкубинату – PACS. Прва глава наведеног поглавља односи се на споразум о солидарности, док друга глава садржи дефинисање конкубината као фактичке заједнице живота два лица истог или различитог пола који живе као пар, и чију заједницу карактерише стабилност и трајност, чиме је дошло до изражаја обухватање законом како класичних ванбрачних хетеросексуалних заједница, тако и заједница живота лица истог пола. Међутим, наведени споразум у Француској има ограничено дејство и не подразумева узајамна наследна права ових лица.⁵³

Према наследном праву Републике Хрватске, као законски наследник може се појавити и ванбрачни друг који је у законским наследним

⁵¹ В. Олга Цвејић-Јанчић: Да ли је брак превазиђен – Нови облици заједничког живота у савременим правима, Правни живот, Београд, 2001., бр. 9., стр. 455.

⁵² В. Олга Цвејић-Јанчић: *op. cit.*, стр. 444.

⁵³ Више о плурализму ванбрачног партнерства у француском праву видети: Олга Цвејић-Јанчић: *op. cit.*, стр. 448-452.

правима изједначен са брачним другом, под претпоставком да ни оставилац, а ни његов ванбрачни друг нису били у браку, односно да је ванбрачна заједница постојала између неожењеног мушкарца и неудате жене и да је трајала дуже време, под условом да су биле испуњене претпоставке неопходне за ваљаност брака.⁵⁴ Под претпоставкама за ваљаност брака, а које су неопходан услов и за признавање наследно-правних дејстава ванбрачној заједници у смислу чл. 26-29. Обитељског закона Републике Хрватске из 2003. године подразумева се старосна доб брачних другова, односно напуњених 18 година ових лица, пословна способност и способност за расуђивање брачних другова, као и непостојање крвног сродства између брачних другова, у правој линији неограничено и закључно са четвртим степеном побочног сродства. Осим тога, у Хрватској је 2003. године донет и закон о истополним заједницама којим се признају одређена права и хомосексуалним партнерима.⁵⁵ Међутим, док су у ЗОН-у Републике Хрватске под одређеним условима призната узајамна наследна права лицима различитог пола из ванбрачне заједнице, таква права за хомосексуалне партнере нису предвиђена. Наиме, Закон о истополним заједницама у погледу правних дејстава заједнице живота два лица истог пола предвиђа обавезу међусобног издржавања, имовинска права и узајамну помоћ, док им није признато право на старање о деци, на усвајање деце, нити право на узајамно наслеђивање.⁵⁶

Поред претходно наведених законодавстава и ЗОН Републике Словеније предвиђа да самостални основ законског позивања на наслеђе представља и трајна заједница живота мушкарца и жене, односно таква животна заједница која је трајала дуже времена, под условом да нема разлога због којих би њихов брак, да су га закључили, био неважећи (да у односу на таква лица не постоје брачне сметње или забране које би њихов брак чиниле неважећим).⁵⁷ На тај начин, према наследном праву Републике Словеније ванбрачна заједница је изједначена у погледу узајамних наследних права лица која живе у таквој заједници са брачном заједницом.

Мишљења смо да и претходно споменуто законско решење ГКР, у којем се наводи да се као законски наследник у овом праву може појавити и било које друго лице, које уопште не улази у круг законских наследника, уколико је такво лице у моменту отварања наслеђа било неспособно за рад и издржавано од стране оставиоца најмање годину дана пре његове смрти,

⁵⁴ В. чл. 8. ст. 2. ЗОН-а Републике Хрватске

⁵⁵ „Народне новине“, бр. 116/2003.

⁵⁶ В. Олга Цвејић-Јанчић: *Јединствено породично право Европе – Сан или јава савремене Европе?* Правни живот, Београд, 2004., бр. 9., стр. 882.

⁵⁷ В. чл. 10. ст. 2. ЗОН-а Републике Словеније

те уколико је постојала заједница живота између оставиоца и таквог лица – упућује на закључак да се под претпоставком испуњења наведених услова и ванбрачни друг може појавити као законски наследник.

У нашој земљи брак се и даље сматра централном породичном установом⁵⁸ и природним оквиром рађања и подизања деце, те се питање признавања других облика заједничког живота и права која из њих произилазе, па и евентуалних законских наследних права код нас још увек не поставља као актуелно, с обзиром да није добило такав значај као у појединим од претходно споменутих земаља.

4. Закључна разматрања

Савремена европска права, прописујући правне норме којима уређују законско наслеђивање заузимају различите ставове према појединим чињеницама, дајући им одговарајући, већи или мањи значај у формулисању законског наследног реда. У данашње време може се закључити, с обзиром на њихово општеусвојено коришћење да сродство (углавном крвно и адоптивно, ређе тазбинско) и брачна веза представљају одлучујуће чињенице на којима су у савременом српском и европском праву засновани законски наследни редови, с тим што се данас у појединим правним порецима користе и неке друге чињенице попут чињенице издржавања и неспособности за рад, те заједнице живота са оставиоцем, као и чињеница ванбрачне заједнице.

У погледу наведених чињеница, с обзиром да се крвна веза изражена у сродству одувек сматрала обликом најтешњег личног односа са оставиоцем, то је и заснивање законског наследног реда на овој чињеници, посматрано кроз историју одувек имало примаран значај. С друге стране, чињеница брачне везе није одувек имала онакав значај какав данас има у савременим европским правима. Наследно-правни положај брачног друга кретао се од непризнавања никаквих наследних права брачном другу (што се посебно негативно одражавало на положај жене као надживелог брачног друга, с обзиром на тежњу остајања имовине у рукама једне породице),⁵⁹ преко

⁵⁸ В. Олга Цвејић-Јанчић: *Породично право I – Брачно право*, Нови Сад, 2001., стр. 67.

⁵⁹ „У томе се огледа посебан (разуме се погоршан) положај жене који је она имала, а и данас врло често има у праву, услед чега јој се није признавало било какво наследно право, пошто је постојала тежња да имовина остане у рукама једне породице, а жена се по правилу сматрала страном. С друге пак стране, муж није полагао нарочито право на наслеђе заоставштине своје жене, јер је њена имовина била по правилу незнатна...На тај начин, одстрањујући преживелог брачног друга из реда законских наследника, право је лишавало мужа једне у самој ствари непостојеће користи, лишавало га је једне фиктивне могућности,

признавања права на удовички ужитак, као првог облика законског наследног права заснованог на чињеници брачне везе, па до наслеђивања у својину између брачних другова, тако да је у данашње време наследно право између брачних другова квалитативно изједначено и у конкуренцији са најближим сродницима оставиоца, с обзиром да и једна и друга чињеница доводе до наслеђивања у својину.

Међутим, ма како било неспорно да су чињеница сродства (крвног и адоптивног) и брачне везе најважније чињенице на којима савремена европска права заснивају своје законске наследне редове – разлике између ових права постоје, како у погледу примене сваке од њих појединачно, тако и у погледу њиховог међусобног односа унутар сваког појединог правног поретка.

Тако, у погледу врсте сродства као чињенице која утиче на конструирање правила законског наслеђивања, може се закључити да сва савремена европска права свој систем законског наслеђивања базирају на крвном, односно адоптивном сродству. Само у појединим правима, чији је број мали (ГКР и ЗОН БЈР Македоније) тазбинско сродство као врста сродства има одређени значај у законском наслеђивању.

Питање обима крвног сродства као општеусвојене чињенице на којима је у свим европским правима засновано законско наслеђивање није у свим законодавствима решено на исти начин. У највећем броју споменутих права прихваћен је систем ограниченог сродства, односно схватање о ограничениости обима, односно даљине сродства у законском наследном реду, што значи да се у већини земаља као законски наследници могу појавити само неки сродници оставиоца. Једино се за немачко право, према којем, како смо то видели и веома далек сродник може бити законски наследник, може рећи да усваја систем неограниченог сродства. Од земаља које усвајају ограничен обим сродства може се рећи да право Швајцарске, Републике Словеније, БЈР Македоније предвиђају најужи круг сродника као законских наследника. Право Грчке такође предвиђа ужи круг сродника као законских наследника, узимајући у обзир пре свега круг побочних сродника који у овој земљи могу конкурисати на наслеђивање. Шири круг сродника од споменутих земаља предвиђен је законодавством Аустрије, као и према ГКР, а најшири круг сродника предвиђен је у наследном праву Србије, Хрватске и Француске.

Уколико се посматрају поједине категорије сродника може се закључити да сва права, без постављања било каквих ограничења сврставају потомке у круг сродника који могу бити законски наследници. Но, када је реч о прецима разлике између европских права постоје. Те разлике не постоје једино када је реч о родитељима оставиоца (с обзиром да роди-

док је оно с друге стране, сачувавши принцип реципроцитета, лишавало жену као преживелог брачног друга једне стварне користи..." В. Борислав Благојевић: *op. cit.*, стр. 67.

тељи у свим споменутих законодавствима улазе у круг законских наследника). По питању обухватања даљих предака кругом законских наследника, у одређеним правима усвојено је правило по коме су законски наследници само преци до одређеног степена сродства (Швајцарска, Аустрија, Грчка, Русија, БЈР Македонија, Република Словенија), док је у другим правима усвојено схватање о непостојању ограничења у погледу степена сродства предака као потенцијалних законских наследника (Француска, Немачка, Србија, Хрватска). У погледу побочних сродника правило је да у европским правима сви потомци родитеља (осим у Грчкој и Русији) могу бити законски наследници, а исто то се може закључити и за потомке деда и баба (изузетак су Грчка и Русија). Једино у Немачкој и Русији и поједини потомци прадеда и прабаба могу бити законски наследници, док у Француској постоји законско ограничење према којем на основу закона могу наследити побочни сродници закључно са шестим степеном побочног сродства.

Заједничку карактеристику европских права представља и чињеница да сви сродници који уопште долазе у обзир да буду законски наследници, не конкуришу на наслеђивање истовремено и заједно. Дакле, постоји подела сродника у групе са правом првенства у наслеђивању, односно са редоследом у њиховим међусобним односима. Заправо, према принципу искључивости сродници даље групе не могу бити позвани на наслеђивање, све док постоји макар један сродник из групе која се раније позива на наслеђивање који може и хоће да наследи.

Када је реч о брачном другу као законском наследнику у српском и европском праву, може се рећи да његов наследно-правни положај може бити двојак у смислу да брачни друг или конкурише са појединим сродницима на наслеђивање, или пак да брачни друг искључује из наслеђивања одређене сроднике који би, да им у конкретном случају брачни друг не конкурише на наслеђивање могли бити наследници. Тако, у већем броју европских права постоји правило да уколико се као сродници појављују наследници првог и другог законског наследног реда (или пак, у појединим земљама само поједини сродници из другог наследног реда) брачни друг наслеђује заједно са њима, при чему величина наследног дела брачног друга зависи од врсте сродника са којима он конкурише на наслеђивање. У погледу овог питања права Републике Хрватске, Републике Словеније, БЈР Македоније, као и Србије у оквиру првог законског наследног реда дају потпуно једнак положај брачном другу оставиоца и његовом првостепеном потомству, с обзиром да се заоставштина између наведених лица дели на једнаке делове. У ову групу може се сврстати и право Русије, у којем су наследници првог наследног реда потомци, брачни друг и родитељи, при чему се између првостепених потомака, брачног друга и родитеља заоставштина дели на једнаке делове. У другу групу законодавстава би

улазила она која унапред одређују наследни део брачног друга постављајући га на фиксни начин. Тако, у Немачкој и Грчкој, брачни друг када конкурише потомству оставиоца има право на $1/4$ заоставштине, у Аустрији брачни друг има право на $1/3$ заоставштине, док у Швајцарској брачни друг у оквиру првог наследног реда има право на $1/2$ заоставштине на име наследног дела. Од свих законодавстава која су представљала предмет разматрања једино према позитивном праву Француске постоји могућност да брачни друг као наследник првог наследног реда не наследи у својину, већ да добије плодуюживање, али само у случају када конкурише на наслеђе деци оставиоца, односно потомству оставиоцем, а чије потомство је истовремено и његово потомство, и то само уколико брачни друг искористи право избора које има по основу самог закона: или да изабере наслеђивање у својину $1/4$ заоставштине или пак да изабере плодуюживање, у ком случају ће му на основу закона припасти наведено право на целој заоставштини. У погледу међусобног односа наследно-правног положаја брачног друга и потомака као наследника првог наследног реда могло би се закључити да је тенденција готово свих европских права стављање потомака и брачног друга у сличан, привилегован положај, те да су генерално посматрано, скоро сва европска права заснована ако не на истим, а оно барем на сличним основама, а да се разлика између појединих права своди само на различито посматрање једнакости између потомака и брачног друга.

Међутим, анализом наследно-правног положаја наследника другог законског наследног реда у нашем праву и правима других земаља, може се уочити да брачни друг као законски наследник другог законског наследног реда у већини земаља има бољи положај од сродника као осталих законских наследника другог наследног реда. У прилог тога говори најпре величина његовог наследног дела у појединим правима. Правило је да у Немачкој, Грчкој, Републици Словенији, БЈР Македонији и Србији законски део брачног друга у овом наследном реду износи $1/2$ заоставштине, док преосталу $1/2$ заоставштине деле оставиочеви родитељи, односно њихови потомци (или само неки потомци у Грчкој) по праву представљања. И у Француској и Републици Хрватској наследни део брачног друга у другом наследном реду $1/2$ заоставштине, док се друга половина дели између оставиочевих родитеља. Према праву Аустрије наследни део брачног друга у овом наследном реду износи $2/3$ заоставштине, па се преостала заоставштина дели између оставиочевих родитеља, односно њихових потомака по праву представљања, док у Швајцарској наследни део брачног друга у овом наследном реду износи $3/4$ заоставштине, а $1/4$ деле родитељи, односно њихово потомство по праву представљања. Осим тога, у праву Швајцарске, Републике Словеније, БЈР Македоније, као и Србије

постоји законско правило према којем брачни друг, уколико остане као једини наследник другог наследног реда који може и хоће да наследи, искључује могућност да се на наслеђивање позову сродници који улазе у даље наследне редове, односно наслеђује целу заоставштину, док у Француској и Републици Хрватској брачни друг може искључити могућност позивања на наслеђивање и потомака родитеља. Према праву Русије, брачни друг уколико остане као једини наследник првог наследног реда (притом, ипак не треба занемарити чињеницу да према овом праву и родитељи оставиоца улазе у први наследни ред) може искључити могућност позивања на наслеђе наследника другог наследног реда. Из напред наведеног произилази да у наведеним правима брачни друг има такав положај према којем он искључује из наслеђивања одређене сроднике (другог, трећег, или евентуално и даљих законских наследних редова у појединим од ових земаља) који би иначе могли бити наследници да не постоји конкуренција брачног друга. Једино у Грчкој, Аустрији и Немачкој је и у оквиру трећег законског наследног реда могуће истовремено конкурисање брачног друга и сродника. Притом, у прилог повољног наследно-правног положаја брачног друга и у Аустрији и Немачкој говори најпре величина његовог наследног дела у наведеном наследном реду (1/2 у Немачкој, 2/3 у Аустрији), а још више правило да у овим земљама брачном другу у трећем наследном реду могу конкурисати само родоначелници, с обзиром да према овим правима брачни друг наслеђује целу заоставштину уколико нема законских наследника ни првог, ни другог наследног реда (колена), нити родоначелника трећег реда (колена), односно деда и баба оставиоца. У Грчкој, пак, брачном другу који у овом наследном реду наслеђује 1/2 заоставштине, могу конкурисати такође родоначелници, али и њихово потомство по праву представљања које се међутим не примењује неограничено, већ закључно са унуцима родоначелника овог наследног реда.

На основу свега, може се закључити да брачни друг у великом броју земаља Европе (као што су Швајцарска, Република Словенија, БЈР Македонија, Србија) може искључити из могућности наслеђивања велики број сродника оставиоца као потенцијалних законских наследника: деде и бабе, а у Србији и даље директне претке оставиоца, а од побочних сродника стричеве, ујаке, тетке, као и евентуално њихово даље потомство. У Француској, Републици Хрватској и Русији брачни друг може поред предака (осим родитеља) искључити из могућности да наследе чак и све побочне сроднике оставиоца. У Аустрији брачни друг може искључити из потенцијалне могућности наслеђивања потомство деда и баба, као и прадеде и прабабе оставиоца, док у Немачкој поред потомства деда и баба, још и све даље директне претке, као и њихове поједине потомке. Једино у Грчкој не постоји могућност да брачни друг искључи из могућности позивања на

наслеђе сроднике као потенцијалне законске наследнике, с обзиром да према овом праву брачном другу и у последњем законском наследном реду предвиђеним овим законодавством могу конкурисати сродници оставиоца, тако да према овом праву тек уколико не постоји ниједан сродник из круга потенцијалних законских наследника брачни друг може наследити целу заоставштину.

Поред сродства и брачне везе у појединим правима и неке друге чињенице имају утицаја на законски наследни ред. Такав случај постоји само према наследном праву Русије, где чињеница неспособности за рад и издржавања од стране оставиоца, те заједнице живота са оставиоцем има самосталан утицај, односно значај на законски наследни ред, с обзиром да једно лице које је у моменту отварања наслеђа било неспособно за рад и издржавано од стране оставиоца и уколико је постојала заједница живота између оставиоца и таквог лица може постати законски наследник без обзира да ли је оно сродник са оставиоцем или не. Нека друга права, попут права Србије, права Републике Словеније и права БЈР Македоније такође придају одређени значај чињеници имовног стања и способности за привређивање, као и заједници живота са оставиоцем (у праву Србије и чињеници порекла добара која улазе у заоставштину), али је значај који је наведеним чињеницама признат овим законодавствима само допунски, тако да се наведене чињенице јављају само као допунски елемент и иду уз чињеницу сродства, користећи за утврђивање величине наследних делова брачног друга или појединих сродника као законских наследника.

И напослетку, може се закључити да и чињеница ванбрачне заједнице представља елемент, односно чињеницу којој у данашње време поједина законодавства Европе придају значај у конструисању законског наследног реда. У Републици Хрватској и Републици Словенији под претпоставком испуњења одређених услова постоје узајамна наследна права између ванбрачних другова различитог пола, док се примера ради у Данској и Немачкој на основу закона могу наслеђивати и ванбрачни партнери истог пола. С обзиром на чињеницу да тенденције ка признавању законских наследних права партнерима из ванбрачних заједница постоје и у другим земљама, те да је у многим европским земљама дошло до признавања одређених других правних дејстава оваквим заједницама, може се очекивати да ће и чињеница ванбрачне заједнице лица истог, или различитог пола у скорије време, у још већем броју европских законодавстава представљати чињеницу која ће имати битног утицаја на законско наслеђивање.

*Jelena Vidić, LL.M., Assistant
Novi Sad Faculty of Law*

Succession on Intestacy in Serbian and European Law

Abstract

This paper concerns succession on intestacy in domestic law, as well as in the legal systems of other European countries (Austria, Germany, Switzerland, France, Greece, Russia, Croatia, Slovenia, FYR Macedonia) pointing out the importance of succession based on intestacy. Namely, even the testament and contract on succession (in legal systems where this kind of contract exist) have more legal power comparing with intestacy succession, the latest mentioned is mostly the case in the countries of the European-continental legal systems.

Taking into account that the main issue for legislative authorities in regulation of this kind of succession is to determinate successors, this paper has tried to find the facts in European countries' laws that determinate persons entitled to property without testator's will. Analyzing each mentioned country, conclusion is that the common facts are blood or adoptive relationships and marriage. Very rarely the reason of succession could be in-law relationship. Apart from mentioned above, some of European laws value also work disability, life of unmarried couples whether heterosexual or homosexual.

For those reasons, paper particularly emphasized blood relationship and marriage, as the most common reason for intestacy in each modern European country. In this respect, it is necessary to mention that those facts, even adopted in all countries analysed in the paper, do not have the same influence on succession and do not have the same internal relationship in each law. There are differences regarding the circle of the relatives that could be included in succession, priority among the relatives, parts of property that they entitled to, etc. Besides, the position of the spouse in succession differs from country to country, depending on relatives with whom spouse could be entitled or that spouse could exclude from heritage, as well as on his/her part in succession.

In the end, taking into account the position of spouse and blood relatives in succession, paper concludes that tendency in modern legal systems of Europe is equalizing or, in the other words, putting in similar, privileged position. Besides, also clear is the tendency of giving the more power in legal sense to spouse, as successor, in relation to other relatives. These are found out, more or less emphasized, in each country observed in this paper.